

XXI Konkurs Chemiczny dla Uczniów Szkół Ponadgimnazjalnych

Etap II

Zadanie 1

Figury Widmanstättena to wzory widoczne na przekroju poprzecznym meteorytów żelaznych należące do typu oktaedrytów. Aby je ujawnić, wypolerowaną płytkę meteorytu poddaje się działaniu alkoholowego roztworu kwasu azotowego(V). Stosowany roztwór trawiący zawiera 14,8% kwasu azotowego(V), 78,2% etanolu i wodę. Jakie objętości bezwodnego etanolu ($d = 0,785 \text{ g cm}^{-3}$), 75% kwasu azotowego ($d = 1,434 \text{ g cm}^{-3}$) i wody zmieszasz, aby otrzymać 100 g potrzebnej mieszaniny?

Zadanie 2

Hiperoksaluria to stan chorobowy, objawiający się wydalaniem z moczem nadmiernych ilości kwasu szczawiowego (kwasu etanodiowego). Przyczyny mogą mieć charakter pierwotny (defekt genetyczny) bądź wtórny (choroby jelit, zaburzenia flory bakteryjnej, nadmierna podaż kwasu szczawiowego w pokarmie). Najpoważniejszą konsekwencją hiperoksalurii jest kamica moczowa, polegająca na powstawaniu złożeń w drogach moczowych. Dobowe wydalanie kwasu szczawiowego u pewnego pacjenta wynosi 65 mg/dobę, natomiast wydzielenie moczu – $1,85 \text{ dm}^3/\text{dobę}$. Średnie stężenie jonów wapnia w moczu chorego wynosi $4,8 \text{ mmol dm}^{-3}$. Oblicz masę diwodnego szczawianu wapnia, który w podanym przypadku będzie wydalany w formie stałej (bądź będzie się odkładał w drogach moczowych) w ciągu doby. Rozpuszczalność tej soli w moczu w temperaturze 37°C wynosi 23 mg diwodnego szczawianu wapnia w litrze.

Zadanie 3

Bezbarwny i bezwonny gaz **A** powstaje w wyniku termicznego rozkładu azotanu(V) amonu. Gęstość tego gazu wynosi $0,001937 \text{ g cm}^{-3}$ (1000 hPa , 0°C).

1. Ustal wzór i podaj nazwę związku **A**.
2. Zapisz równanie zachodzącej reakcji.
3. Podaj trzy zastosowania związku **A**.
4. W celu ustalenia rozpuszczalności **A** w tkance mózgowej szczurowi podawano do oddychania mieszanę, zawierającą 30% O_2 i 70% **A** (% objętościowy). Użyty w doświadczeniu **A** był znakowany izotopowo - zawierał domieszkę cząsteczek **A** z wbudowanym atomem ^{15}O . Izotop ten jest β^+ promieniotwórczy. Ułamek molowy **A** znakowanego do nieznakowanego wynosił 10^{-8} . Po osiągnięciu stanu równowagi stwierdzono aktywność tkanki mózgowej szczura wynoszącą $6,9 \times 10^6$ rozpadów promieniotwórczych na 1 g w czasie 1 s. Oblicz zawartość **A** w tkance nerwowej. Wynik wyraż w % wagowych. Gęstość tkanki nerwowej wynosi $0,99 \text{ g cm}^{-3}$. Czas połowicznego rozpadu izotopu ^{15}O wynosi 122,2 min.

Zadanie 4

Jednym z ważniejszych czynników gwarantujących sukces w pracy eksperymentalnej jest czystość szkła laboratoryjnego. Niestety, w czasie wielu doświadczeń na ściankach naczyń pojawiają się osady niemożliwe do usunięcia przy pomocy wody, detergentów i środków mechanicznych. W takich przypadkach można zastosować sposoby chemiczne. Zaproponuj, jak ze szkła laboratoryjnego usuniesz (zapisz równania zachodzących reakcji):

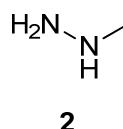
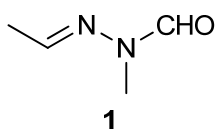
- kamień kotłowy
- lustro srebrne
- osad chlorku srebra
- osad tlenku manganu(IV)
- osad węgla aktywnego

Zadanie 5

Reakcja bromowania pierścienia aromatycznego toluenu jest znanym procesem, zachodzącym bez dostępu światła w obecności kwasu Lewisa jako katalizatora. Prace badawcze z ostatnich kilkunastu lat wykazały, iż proces ten zachodzi również bez udziału katalizatora, po zmieszaniu bromu i toluenu w czterochlorku węgla (tetrachlorometanie). Ponadto, jeżeli pierwsza faza reakcji prowadzona jest w obniżonej temperaturze (około -80°C) możliwe jest wyizolowanie stabilnego produktu pośredniego **X** w postaci pomarańczowych kryształów, które podczas podnoszenia temperatury stopniowo przekształcają się w produkty reakcji bromowania, wydzielając przy tym bezbarwny gaz o charakterystycznym, drażniącym zapachu, dymiący na powietrzu, dobrze rozpuszczalny w wodzie z wytworzeniem roztworu o odczynie kwaśnym. W celu ustalenia składu produktu pośredniego **X** wyizolowano 10 g kryształów, po czym umieszczono je w kolbie i poddano powolnemu rozkładowi, a wydzielający się gaz wprowadzono do roztworu azotan(V) srebra. Podczas wprowadzania gazu do tego roztworu następuje wytrącanie osadu. Po odsączeniu i wysuszeniu uzyskano 7,4551 g białej, ciemniejącej na świetle substancji. Pozostała w kolbie ciecz (6,7871 g) była mieszaniną dwóch związków organicznych, które po rozdzieleniu poddano analizie elementarnej stwierdzając, iż zawartość węgla i wodoru w obu substancjach jest równa i wynosi odpowiednio 49,15% i 4,10% masy. Podaj wzór sumaryczny produktu pośredniego **X**, oraz zaproponuj jakie typy wiązań występują w tym związku. Narysuj i nazwij produkty organiczne otrzymane w wyniku opisywanej procedury. Zapisz równania reakcji, o których mowa w zadaniu.

Zadanie 6

Hydrazyna to związek nieorganiczny azotu i wodoru, w którym występuje wiązanie N-N. Posiada silne właściwości redukujące, dzięki czemu znajduje szereg zastosowań, na przykład jako składnik paliwa raketowego, czy do napędzania okrętów podwodnych, ale także jako odczynnik w syntezie organicznej czy sekwencjonowaniu DNA. Niestety jej właściwości powodują również, iż jest wybuchowa w kontakcie z utleniaczami, ma właściwości żrące, a przy długotrwałej ekspozycji również rakotwórcze. W większych stężeniach wykazuje silną toksyczność. Pochodne hydrazyny występują w naturze. Wiosenny grzyb – piestrzenica kasztanowata (*Gyromitra esculenta*) zawiera silnie toksyczny składnik, gyromitrynę (**1**). Związek ten jest lotny z parą wodną. Znanе są przypadki zatrucia związane zarówno ze spożyciem owocników piestrzenicy, jak i z wdychaniem oparów ulatniających się z garnka podczas przygotowywania potraw z tego grzyba. Gyromitryna hydrolizuje z wytworzeniem metylohydrazyny (**2**). Aby oznaczyć zawartość gyromitryny w owocnikach piestrzenicy kasztanowatej, 100 g grzybów poddano destylacji z parą wodną. Obecną w destylacie toksynę zhydrolizowano. Powstałą metylohydrazynę miareczkowano za pomocą roztworu bromianu(I) sodu o stężeniu $0,15867 \text{ mol dm}^{-3}$. Zużyto $30,2 \text{ cm}^3$ roztworu bromianu(I). Oblicz zawartość gyromitryny w owocnikach piestrzenicy. W reakcji metylohydrazyny z jonami bromianowymi(I) powstają jony bromkowe, tlenek węgla(II), woda i azot. Zapisz równania reakcji, o których mowa w treści zadania.

Zadane 7

Gaz koksowniczy jest mieszaniną otrzymywaną przez wygrzewanie węgla kamiennego bez dostępu powietrza. W skład gazu koksowniczego wchodzi wodór, metan, tlenek węgla(II), azot i tlenek węgla(IV). Aby ustalić skład gazu koksowniczego przeprowadzono następujące testy:

- 1 dm³ badanej mieszaniny gazowej przepuszczono przez 100 cm³ wody. pH tak uzyskanego roztworu wynosi 4,142.
  - 1 dm³ mieszaniny gazowej spalono w nadmiarze tlenu. Po ochłodzeniu spalin do temperatury 298 K i wykropleniu wody stwierdzono, że w wyniku spalania wydzielilo się 16,683 kJ ciepła.
  - W wyniku spalania 1 dm³ gazu koksowniczego powstało 0,7727 g wody. Spaliny przepuszczono przez wodny roztwór wodorotlenku baru. W wyniku reakcji wytrąciło się 3,0659 g osadu.
1. Oblicz skład gazu koksowniczego. Wyniki podaj jako % objętościowy i % wagowy.
  2. W skład gazu koksowniczego wchodzi często niewielkie ilości siarkowodoru. Zaproponuj test chemiczny, pozwalający wykryć jego obecność w mieszaninie.
  3. Produktem ubocznym produkcji gazu koksowniczego jest smoła pogazowa. Stanowi ona mieszaninę ponad 300 związków chemicznych. W jej skład wchodzi między innymi wielopierścieniowe związki aromatyczne (WWA). Podaj trzy przykłady (nazwę i wzór strukturalny) przedstawicieli WWA. Dlaczego ich obecność w produktach przemysłowych i środowisku jest niepożądana?

Wartości stałych dysocjacji kwasu węglowego: $pK_{a1} = 6,37$; $pK_{a2} = 10,25$.

Standardowe entalpie tworzenia: $\Delta H_{tw}(H_2O) = -285,8 \text{ kJ mol}^{-1}$; $\Delta H_{tw}(CO_2) = -393,5 \text{ kJ mol}^{-1}$; $\Delta H_{tw}(CH_4) = -74,9 \text{ kJ mol}^{-1}$; $\Delta H_{tw}(CO) = -110,5 \text{ kJ mol}^{-1}$.

Wszystkie wartości podane w zadaniu dotyczą temperatury standardowej (298 K) i ciśnienia normalnego (1013 hPa).

Punktacja:

Zadanie 1	15 pkt.
Zadanie 2	20 pkt.
Zadanie 3	30 pkt.
Zadanie 4	25 pkt.
Zadanie 5	30 pkt.
Zadanie 6	20 pkt.
Zadanie 7	45 pkt.
Łącznie	185 pkt.

Czas trwania zawodów: 180 min.

UWAGA: Masy atomowe należy zaokrąglić do pierwszego miejsca po przecinku!

Poznań, 5.12.2015

H 1,008																	He 4,003
Li 6,941	Be 9,012											B 10,811	C 12,011	N 14,007	O 15,999	F 18,998	Ne 20,180
Na 22,990	Mg 24,305											Al 26,982	Si 28,086	P 30,974	S 32,066	Cl 35,453	Ar 39,948
K 39,098	Ca 40,078	Sc 44,956	Ti 47,867	V 50,941	Cr 51,996	Mn 54,938	Fe 55,845	Co 58,933	Ni 58,693	Cu 63,546	Zn 65,39	Ga 69,723	Ge 72,61	As 74,922	Se 78,96	Br 79,904	Kr 83,80
Rb 85,468	Sr 87,62	Y 88,906	Zr 91,224	Nb 92,906	Mo 95,94	Tc 98,906	Ru 101,07	Rh 102,905	Pd 106,42	Ag 107,868	Cd 112,411	In 114,818	Sn 118,710	Sb 121,760	Te 127,60	I 126,904	Xe 131,29
Cs 132,905	Ba 137,327	La 138,906	Hf 178,49	Ta 180,948	W 183,84	Re 186,207	Os 190,23	Ir 192,217	Pt 195,078	Au 196,967	Hg 200,59	Tl 204,383	Pb 207,2	Bi 208,980	Po 208,982	At 209,987	Rn 222,018
Fr 223,020	Ra 226,025	Ac 227,028															

Lantanowce

Ce 140,116	Pr 140,908	Nd 144,24	Pm 146,915	Sm 150,36	Eu 151,964	Gd 157,25	Tb 158,925	Dy 162,50	Ho 164,930	Er 167,26	Tm 168,934	Yb 173,04	Lu 174,967
Th 232,038	Pa 231,036	U 238,029	Np 237,048	Pu 244,064	Am 243,061	Cm 247,070	Bk 247,070	Cf 251,080	Es 252,083	Fm 257,095	Md 258,098	No 259,101	Lr 260,105

Aktynowce